

Bifolium

Nieuws over handschriften en oude drukken
ISSN: 0920-9360

Redactie: p/a Mediaevistiek / MRS, Rijksuniversiteit Groningen, Postbus 716, 9700 AS Groningen NL

42

OKTOBER 2003

TER INLEIDING

De liefhebbers van de Middeleeuwen en het middeleeuwse boek kunnen wij dit najaar een reisje naar Londen aanbevelen. In oktober zal in het Victoria & Albert Museum een grote tentoonstelling geopend worden over hoogtepunten uit de gothiek, waarbij ook bruiklenen uit Nederlandse instellingen. Eind november zal in de Royal Academy de prachtige tentoonstelling over de laatste eeuw van de Vlaamse miniatuurkunst te zien zijn. Deze expositie werd eerder getoond in het Getty Museum in Los Angeles maar zal in Londen niet precies dezelfde handschriften bevatten. Voor mensen die speciaal in nieuwe techniek geïnteresseerd zijn: probeer een kaartje te krijgen voor de tentoonstelling in het Science Museum die gewijd is aan het maken van de films over de boeken van Tolkien, *The Lord of the Rings*. Veel middeleeuwse reminiscenties maar toch eens iets heel anders!

TENTOONSTELLINGEN

BRUSSEL, Bibliotheca Wittockiana: *Nel mezzo del cammin – Zeven eeuwen Dante in woord en beeld*. 5 oktober 2003 – 10 januari 2004. Handschriften en drukken, met publicatie in Engels (met 220 ills. in kleur; ter plekke € 30). Tegelijk *De gedecoreerde Italiaanse boekband uit Renaissance en Barok*. Bemelstraat 21, B-1000 Brussel, tel. (+32) 2 770 5333.

GRAZ Schloss Eggenberg: *Der Turmbau zu Babel. Ursprung und Vielfalt von Sprache und Schrift*. 5 april – 5 oktober 2003. Ingericht in het kader van Graz als culturele hoofdstad van Europa; met prachtige, driedelige publicatie.

DEN HAAG, Museum Meermanno: *Gesloten boeken. De mooiste boekbanden van het Koninklijk Huis*. 1 november 2003 – 1 februari 2004. 75 prachtbanden uit de 19de en 20ste eeuw worden tentoongesteld naar aanleiding van het afscheid van B. Woelderink, directeur van het Koninklijk Huisarchief. Met catalogus (WAGTBERG-HANSEN).

HAARLEM, Teylers Museum: *Onvervalst! Drie eeuwen Joh. Enschedé*. 21 juni – 2 november 2003. Bij gelegenheid van het 300-jarig bestaan van deze drukkerij van veel bijzondere stukken (o.m. waardepapier, paspoorten, postzegels en bankpapier voor allerlei landen in de wereld). Fascinerend beeld, waarbij ruim geput wordt uit collectie uit de begindagen van de boekdrukkunst, zoals matrijzen van Hendrick Lettersnijder e.d. Met veel programma eromheen en mooie publicatie. Info: <http://www.teylersmuseum.nl/agenda/>

KÖLN, Schnütgen Museum: *Aderlaß und Seelentrost*. Zomer – herfst 2004. Eerder in BERLIJN (Bif 41) en NEURENBERG (zie daar).

KÖLN, Universitäts- und Stadtbibliothek: *Gelehrte – Diplomate – Unternehmer. Kölner Büchersammler und ihre Kollektionen in der UuSB*. Vanaf 13.10.2003; ingericht bij gelegenheid van de stichting van de "Kölnische Bibliotheksgesellschaft".

LONDON, Royal Academy of Arts: *Illuminating the Renaissance – the Triumph of Flemish Manuscript Painting in Europe, 1467 – 1561*. 25 november 2003 – 22 februari 2004. Eerder, iets anders in Los Angeles (vgl. Bif. 41).

LONDON, Victoria & Albert Museum: *Gothic Art for England 1400–1547*. 9 oktober 2003 – 18 januari 2004.

NÜRNBERG, Germanisches Nationalmuseum: *Aderlaß und Seelentrost*. 13 november 2003 tot 15 februari 2004. Met publicatie (BECKER). Nadien Keulen.

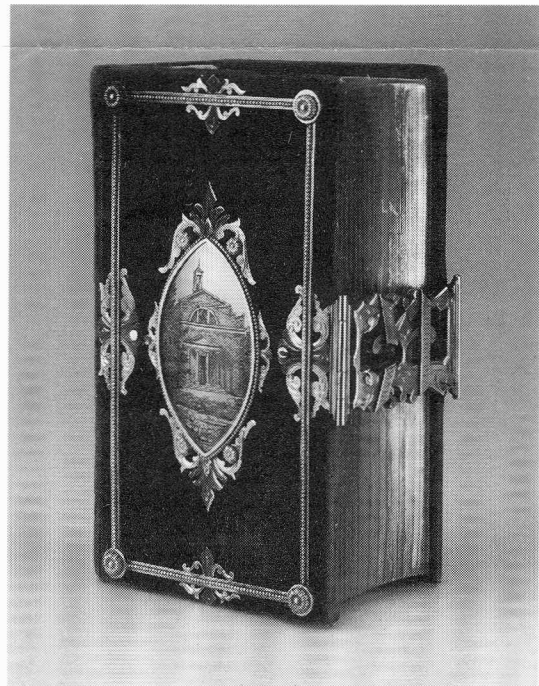
TILBURG, Scryption: *Van Inktvis tot Inktvlek*. 22 juni – 26 oktober 2003. Van alles over inkt, m.n. over moderne tijd. Info: www.scryption.nl

WOLFENBÜTTEL, Herzog August Bibliothek: *Verborgten im Buch, verborgen im Körper. Haut in der frühen Neuzeit*. 5 oktober 2003 – 25 januari 2004. Met publicatie.

WIEN, Österreichische Nationalbibliothek, Prunksaal: *Prag – Wien. Zwei europäische Metropolen im Lauf der Jahrhunderte*. Tot 31.10. 2003.

WIEN, Österreichische Nationalbibliothek: *Im Anfang war das Wort. Bibelillustration im Mittelalter – Prachthandschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*. 25 november 2003 – 6 januari 2004.

ZWOLLE, Stedelijk Museum: *Zwolve boeken voor een markt zonder grenzen (1477-1523)*. 10 september – 11 november 2004. Met publicatie.

Blauwstuwelen band om Bijbeltje (13,5 x 9 cm.), in 1879 aan koningin Emma aangeboden bij gelegenheid van haar huwelijk met Willem III (Koninklijk Huisarchief, Inv.nr. B 34 A 10). Te zien in DEN HAAG.

NIEUWE EN AANGEKONDIGDE
LITERATUUR

AGATI, Maria Luisa *Il Libro Manoscritto. Introduzione alla codicologia*. Roma: l'Erma di Bretschneider, 2003. 524 pp, 100 ills., 16 kleur, geb. ISBN 88 8265 252 1. € 230. Prijzige publicatie, aangekondigd als

handboek codicologie.

AVRIL, François (ed.) *Jean Fouquet, peintre et enlumineur du xve siècle*. Paris: BnF / Hazan, 2003. 432 pp., ills, geb. ISBN 2 85025 863 6. € 65. Schitterend boek bij dito expositie (cf. Bif. 41).

BECKER, Peter Jörg & Eef Overgaauw *Aderlaß und Seelentrost. Die Überlieferung deutscher Texte im Spiegel Berliner Handschriften und Inkunabeln*. Katalog-Handbuch. Mainz: Von Zabern, 2003. xiii+473 pp. ills., geb. ISBN 3 8053 3154 1. € 56,50. Zeer verzorgd en rijk boek bij tentoonstelling in Berlijn (cf. Bif. 41), nadien Neurenberg en Keulen.

BEIT-ARIÉ, Malachi *Unveiled Faces of Medieval Hebrew Books. The Evolution of Manuscript Production – Progression or Regression?* Turnhout: Brepols, 2003. 116 pp., ills, geb. ISBN 965 493 160 5. € 30.

BERRY, Helen *Gender, Society and Print Culture in Late-Stuart England. The Cultural World of the 'Athenian Mercury'*. Aldershot: Ashgate, 2003. 278 pp., ills., geb. ISBN 0 75460496 9. € 40. Over context van dit tijdschrift (1691-1697).

BORSÒ, V. (ed.) *Schriftgedächtnis-Schriftkulturen* (= Kulturwissenschaften. M- & P-Schriftenreihe für Wissenschaft und Forschung). Stuttgart / Weimar: Metzler, 2002. 500 pp., ills. ISBN 3 476 45279 4. € 29,90.

BROWN, Michelle P. *The Lindisfarne Gospels: Society, Spirituality and the Scribe* (= The British Library Studies in Medieval Culture). London: The British Library, 2003. xvi+479 pp., ills. + CD ROM. ISBN 0 7123 4807 7. £ 45 (geb.), £ 19,95 (paper).

BROWN, Michelle P. *The Lindisfarne Gospels*. Toronto: UP, 2003. 304 pp., ills., geb. ISBN 0 8020 8825 2. \$ 85, (\$ 45 paper: ISBN 0 8020 8597 0). Beroemd handschrift in socio-culturele context.

BROWN, Michelle P. *Painted labyrinth: the world of the Lindisfarne Gospels*. London: The British Library, 2003. 48 pp., ills. (kleur). ISBN 0 7123 4811 5. £ 5,95.

BRUNNER, Horst & Hans-Günther Schmidt (eds.) *Vom Großen Löwenhof zur Universität: Würzburg und die deutsche Literatur im Spätmittelalter*. Wiesbaden: Reichert, 2002. 106 pp., ills., geb.. ISBN 3 89500 312 3. € 26. Begeleide tentoonstelling in Würzburg n.a.v. de stichting van de universiteit in 1402.

Die BURGERBIBLIOTHEK Bern - Archiv, Bibliothek, Dokumentationsstelle. Bern: Burgerbibliothek (Kommissionsverlag Stämpfli), 2002. 150 pp., ills., veel kleur. ISBN 3 7272 1220 9. CHF 20.

CARRUTHERS, Mary & Jan M. Ziolkowski (eds.) *The Medieval Craft of Memory. An anthology of Texts and Pictures*. Pennsylvania: UP, 2002. 320 pp., ills., geb. ISBN 0 8122 3676 9. \$ 37,50. Teksten en afbeeldingen uit twaalfde tot en met vijftiende eeuw die centraal staan voor begrip van geheugen en memorisertechniek.

CLARK, Gregory T. *The Spitz Master. A Parisian Book of Hours*. Los Angeles: Getty, 2003. 98 pp., 64 ills. (veel kleur). ISBN 0 89236 712 1. \$ 19,95. Mooi uitgegeven, publieksvriendelijk boekje (cf. www.getty.edu)

CLEGG, J. *The Church in medieval manuscripts*. London: British Library, 2003. 64 pp., ills. ISBN 0 71234 784 4. £ 7,95.

COLLI, Vincenzo (ed.) *Juristische Buchproduktion im Mittelalter* (= Studien zur europäischen Rechtsgeschichte, 155). Frankfurt a/M: Klostermann, 2002. ix+821 pp., ills. ISBN 3 465 03075 3. € 128. Handelingen van congres in 1998.

DEROLEZ, Albert *The Palaeography of Gothic Manuscript Books* (= Cambridge Studies in Paleography and Codicology, 9) Cambridge: CUP, 2003. 324 pp., ills, geb. ISBN 30 521 80315 2. £ 70. Lang verwachte studie over het laatmiddeleeuwse schrift.

DESMOND, Marilyn & Pamela Sheingorn (eds.) *Myth, Montage, and Visuality in Late Medieval Manuscript Culture. Christine de Pizan's Epistre Othea*. Michigan: UP, 2003. 384 pp, ills., geb. ISBN 0 472 11323 2. \$ 52.

DÜRRFELD, E.B. *Die Erforschung der Buchschließen und Buchbeschläge [Elektronische Ressource]. Eine wissenschaftsgeschichtliche Analyse seit 1877. - 2002. - Online-Ressource*. Hochschulschrift: Mainz, Univ., Diss., 2002. URL: Archivserver Der Deutschen Bibliothek <http://deposit.ddb.de/cgi-bin/dokserv?idn=968715478>.

van DIJK, Rudolf *Prolegomena ad Gerardi Magni Opera omnia. Pars I, 1: Die Forschungslage des gesamten Schrifttums (mit Ausnahme des Stundenbuches)*; Rijcklof HOFMAN (ed.) *Gerardi Magni, Contra turrim Traiectensem*. (= Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis, CXCII [subserie: 'Gerardi Magni opera omnia', 1]). Turnhout: Brepols, 2003. 817 pp., regs. geb. ISBN 2 503 04921 4. € 320. Overzicht van alle handschriften waarin de teksten zijn opgenomen die van Geert Grote (1340-1384) stammen of aan hem toegeschreven worden. Om begrijpelijke redenen bleven codices met de Getijdenvertaling buiten beschouwing. Het magnum opus bevat een macht aan gegevens over elk handschrift w.o. provenance, bij convoluten de context, en een bibliografie.

GAMBERINI, Roberto, Mauro Domini & Claudio Leonardi (eds.)

BISLAM, Bibliotheca Scriptorum Latinorum Medii Recentiorisque Aevi / Repertory of Medieval and Renaissance Latin Authors. I: Gli autori in "Medioevo Latino". Firenze: Sismel, 2003. Als boek en op CD-ROM. ISBN 88 8450 049 4. € 400. Bibliografisch hulpmiddel waarin ca. 5300 lemmata uit de eerste 20 jaar ML.

HENNING, Marie-Christine *Johann von Ponickau – Geschichte einer Gelehrtenbibliothek*. Hildesheim: Olms, 2002. 96 pp., 81 afb. ISBN 3 487 11464 x. € 48. Laat-achttiende-eeuwse verzameling uit 'Mitteldeutschland'.

HERZ, R. *Die "Reise ins gelobte Land" Hans Tuchers des Älteren. (1479-1480). Untersuchungen zur Überlieferung und kritische Edition eines spätmittelalterlichen Reiseberichts* (= Wissensliteratur im Mittelalter, 38). Wiesbaden: Reichert, 2002. xvii+ 792 + 30 pp.. III. ISBN 3 89500 254 2. € 66. (= Würzburg, Univ., Diss., 2000).

HILLER, Helmut & Stephan FÜSSEL *Wörterbuch des Buches*. Frankfurt am Main: Klostermann, 2002. 363 pp., geb. ISBN 3 465 03220 9. € 29,80. 6de, zeer herziene uitgave.

HILMO, Maidie *Medieval Images, Icons, and Illustrated English Literary Texts. From the Ruthwell Cross to the Ellesmere Chaucer*. Aldershot: Ashgate, 2003. Ca. 238 pp., ills., registers. ISBN 0 7546 3178 8. Ca. £ 45. Eerste studie naar belangrijke versierde Engelse gedichten, van de Angelsaksische tijd tot in de 15de eeuw.

HOFTIJZER, P.G. *Rijk van Pallas*. Leiden: eigen beheer, 2003. Oratie Leiden (zie VARIA). Te bestellen via email : p.g.hoftijzer@let.leidenuniv.nl.) of p/a Opl. Engels/Boekwetenschap, Postbus 9515, NL-2300 RA Leiden.

HORVÁTH, Eva & Hans-Walter STORK (eds.) *Von Rittern, Bürgern und von Gottes Wort. Volkssprachige Literatur in Handschriften und Drucken aus dem Besitz der Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg* (= Schriften aus dem Antiquariat Dr. Jörn Günther, Hamburg, 2). Kiel: Ludwig / Hamburg: Günther-Antiquariat, 2002. 166 pp., ills. ISBN 3 933598 53 2 (Ludwig); 3 9807455 2 x (Günther). € 24. Verscheen bij expositie in SUB Hamburg.

JENSEN, Kristian (ed.), *Incunabula and their Readers – Printing, Selling and Using Books in the Fifteenth Century*. 296 pp., ills., geb. Londen: BL, 2003. ISBN 0 71234769 0. £ 35. Boeiende voordrachten van congres 2000.

KRÜGER, Kristina *Archäologische Zeugnisse zum mittelalterlichen Buch- und Schriftwesen nordwärts der Mittelgebirge* (= Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, 91). Bonn: Habelt, 2002. 359 pp., ills. ISBN 3 7749 3158 5. € 72. (= Münster [Westf.], Diss., 1998).

LEHMANN-HAUPT, Hellmut *Peter Schöffer aus Gernsheim und Mainz*. Übers. und mit einem Vorw. vers. von M. Estermann. Wiesbaden: Reichert, 2002. – xxiv+102+19 pp., ills. ISBN 3 89500 210 0. € 29,80.

MANIACI, Marilena *Costruzione e gestione della pagina nel manoscritto Bizantino*. Cassino: Università di Cassino, 2002. 366 pp., ills. ISBN 88 8317 087 3. Boeiende studie over opmaak in (Byzantijnse) handschriften.

MARTI, Susan *Malen, Schreiben und Beten. Die spätmittelalterliche Handschriftenproduktion im Doppelkloster Engelberg* (= Zürcher Schriften zur Kunst- Architektur- und Kulturgeschichte, 3). Zürich: ZIP/Inter-Publishers, 2002. 311 pp., ills., geb. ISBN 3 909252 10 7. € 58 / CHF 86.

MEIER, Christel e.a. (eds.) *Pragmatische Dimensionen mittelalterlicher Schriftkultur: Akten des internationalen Kolloquiums [Münster] 26.-29. Mai 1999* (= Münstersche Mittelalter-Schriften, 79). München: Fink, 2002. XIX+407 pp., ills. ISBN 3 7705 3778 5. € 60.

MURANO, Giovanna *Manoscritti prodotti per «exemplar» e pecia conservati nelle biblioteche austriache. Admont, Graz, Innsbruck, Klosterneuburg, Kremsmünster, Lilienfeld, Linz, Melk, Salzburg, Schlägl, St. Florian, Vorau, Wien und Zwettl* (= Österreichische Akademie der Wissenschaften; Philosophisch-Historische Klasse, Sitzungsberichte, 702). Wien: Verlag der ÖAkDW, 2003. 189+xx pp., ills. ISBN 3 7001 3153 4. € 44.

NICKEL, Holger L. (ed.), *450 Jahre Marienbibliothek zu Halle an der Saale. Kostbarkeiten und Raritäten einer alten Büchersammlung*. Halle an der Saale: Stekovics, 2002. 277 pp., ills. ISBN 3 89923 018 3. € 28.

Segni per Armando PETRUCCI. ed. Luisa Miglio & Paola Supino. Roma: Bagatto, 2002. 296 pp., ills., reg. ISBN 88 7806 129 8. € 24. Feestbundel bij de 70ste verjaardag van deze opmerkelijke geleerde.

PORTER, Pamela *Courtly Love in Medieval Manuscripts*. London: British Library, 2003. 64 pp., ills. ISBN 0 71234 783 6. £ 7,95.

REIS in drukken. Uit de verzamelingen van leden van het Nederlands Genootschap van Bibliofielen. Amsterdam: De Buitenkant 2003. 288 pp., ills. (vele in kleur). Zorgvuldig en met liefde samengesteld boekje met korte beschrijvingen en mooie afbeeldingen van boeken waar bibliofielen van houden. ISBN 90 76452 547 (uitverkocht). Verscheen bij 12½-jarig bestaan van de vereniging, bij tentoonstelling, voorjaar 2003, in Amsterdamse UB.

SCHMID, Anne *Roms karolingische Minuskul im neunten Jahrhundert* (= Schriftenreihe Studien zur Geschichtsforschung des Mittelalters, 15). Hamburg: Kovač, 2002. vi+183 + 13 pp., ill. ISBN 3 8300 0563 6. € 79.

SCHNEIDER, Cornelia *Peter Schöffer: Bücher für Europa* (= Schriftenreihe Gutenberg-Museum Mainz, 2). Stadt Mainz: Gutenberg-Museum, 2003. 112 pp., ill. ISBN 3 9805506 7 2. €12,50.

SCHÖNER, Petra *Judenbilder im deutschen Einblattdruck der Renaissance. Ein Beitrag zur Imagologie* (= Saecula spiritalia, 42). Baden-Baden: Koerner, 2002. xiv+438 pp., ill. ISBN 3 87320 442 8. € 120. (Diss. Bamberg, 1999).

SPILLING, Herrad (ed.) *La collaboration dans la production de l'écrit médiéval. Actes du XIIIe colloque du Comité International de Paléographie Latine* (= Matériaux pour l'histoire, 4) Paris: École des Chartes, 2003. 516 pp. ill. ISBN 2 900791 59 6. € 50. Bundel van congres Weingarten (2000).

TOMEI, Alessandro *Le Bicchierne di Siena. Arte en Finanze all'alba dell'economia moderna*. Roma/Brussel: KBR, 2003. 302 pp., geheel kleur. € 40. Schitterende publicatie bij Brusselse tentoonstelling (zomer 2003) van beschilderde boekbanden rond laatmiddeleeuwse stadsrekeningen van Siena.

TÖNNIES, Bernhard *Die Handschriften der Thüringer Universitäts- und Landesbibliothek Jena. Band 1: Die mittelalterlichen lateinischen Handschriften der Electoralis-Gruppe*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2002. 392 pp., ill., geb. ISBN 3 447 04534 5. € 92,60.

TZANAKI, Rosemary *Medieval Audiences: A Study on the Reception of the Book of Sir John Mandeville (1371-1550)*. Aldershot: Ashgate, 2003. 318 pp., ill., geb., registers. ISBN 0 7546 0846 8. £ 47.50. Transmissie van deze tekst in handschrift en vroege druk als bron voor onze inzichten over hoe een middeleeuwse Europeaan de wereld daar buiten bekeek.

VERKRUISSE, Piet *Plaatjes kijken. Raadsels rond illustraties in oude boeken*. (12de Bert van Selm lezing). Leiden: Ammoniet, 2003. 24+18 pp., ill. ISBN 90 807276 3 6. € 10,25. Bestellen: overmaken op giro 38 81 447 t.n.v. Stichting Neerlandistiek Leiden, postbus 9515, NL-2300 RA Leiden.

WAGTBERG-HANSEN, Audrey, *Gesloten boeken. De mooiste boekbanden van het Koninklijk Huis*. Den Haag: Museum Meermanno, 2003. 88 pp., ca. 100 ill. (vele in kleur). Ca. € 17,50. Catalogus bij de gelijknamige tentoonstelling.

WATSON, Andrew G. *Medieval Manuscripts in Post-Medieval England*. (= Variorum Collected Studies, CS 775) Aldershot: Ashgate, 2003. Ca. 390 pp., ill., geb., registers. ISBN 0 86078 944 6. Ca. £ 59.95. Bundelt artikelen rond bibliotheken en verzamelaars, in en na de Middeleeuwen, m.n. in Engeland.

WENZEL, Horst & Christina Lechtermann (eds.) *Beweglichkeit der Bilder. Text und Imagination in den illustrierten Handschriften des "Welshen Gastes" von Thomasin von Zerclaere* (= Pictura et poesis, 15). Köln: Böhlau, 2002. 281 pp., ill. ISBN 3 412 09801 9. € 59,90.

WITKAM, Jan Just *Van Leiden naar Damascus, en weer terug. Over vormen van islamitische lees- en leercultuur* (= Kleine publicaties van de Leidse UB, 52). 142 pp., ill. Leiden: UB, 2003. ISSN 0921 9293 (52). € 12,50. Oratie Leiden (zie VARIA).

ZARDIN, D. & E. Barbieri (eds.), *Libri, biblioteche e cultura nell'Italia del Cinque e Seicento*. Milano: Vita e Pensiero, 2002. x+464 pp., ill. ISBN 88 343 0763 1. € 32.

CONGRESSEN EN EVENEMENTEN

MIDDELEEUWSE LETTERKUNDE IN DE NEDERLANDEN

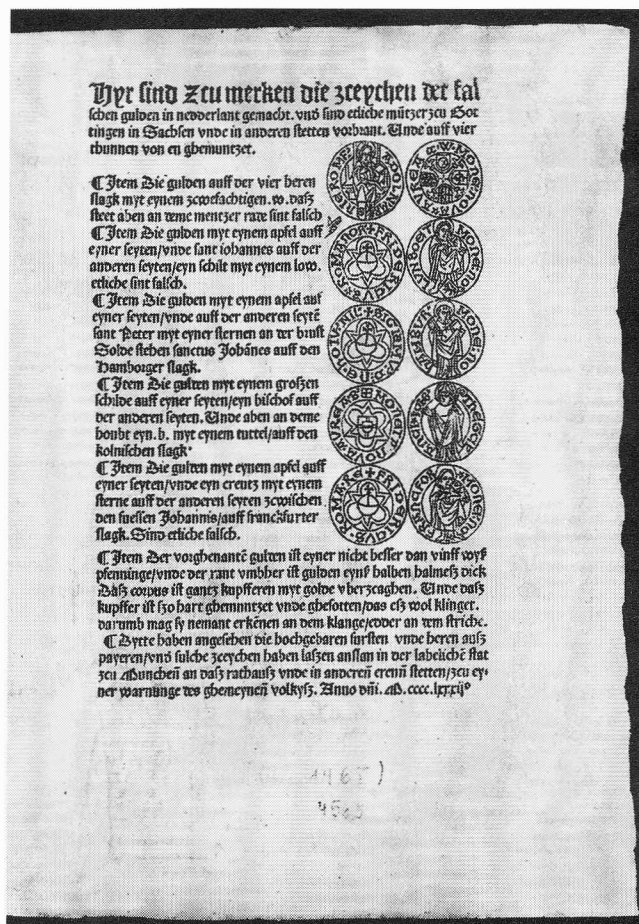
Ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van het tijdschrift *Queeste* is op 21-22 november 2003 te Leiden een congres belegd over diverse aspecten van de Medioneerlandistiek. Info: pallas@let.leidenuniv.nl

BOEGESCHIEDENIS IN VLAANDEREN

Op 28 november 2003 zal in het Paleis der Academiën te Brussel een studiedag gehouden worden onder de titel 'Boekgeschiedenis in Vlaanderen – Nieuwe instrumenten en benaderingen'. Al wie belangstelling heeft voor het gedrukte boek is hartelijk welkom. Info en aanmelding: goran.proot@ua.ac.be.

EDITEREN VAN DUITSE TEKSTEN UIT MIDDELEEUWEN

De Arbeitsstelle 'Deutsche Texte des Mittelalters' (Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften) organiseert op 1 - 3 april 2004 een congres over 'Die Edition deutscher Texte des Mittelalters – zwischen Handschriftennähe und Rekonstruktion'. Ook openbare lezingen, waaronder 'Kodikologie und Paläographie als Eingang zur Literatur des Mittelalters' (Karin Schneider). Info: dr. Martin Schubert: Schubert@BBAW.de.

Een waarschuwing in Beieren tegen vals geld uit o.m. de Nederlanden: 'Zeichen der falschen Gulden' [Lübeck? Magdeburg, Bartholomaeus Ghotan, ca. 1482]. Berlin, SBB-PK, Inc. 1465 (Einblattdruck, 1565). Te zien in NEURENBERG en nadien KEULEN (en in BECKER / OVERGAUW).

(PRE-)KAROLINGSCHE HANDSCHRIFTEN EN BIBLIOTHEKEN

Onder de titel 'Manuscript Books in the Early Middle Ages (saec. VI-XI)' zal in de Villa Barberini te Rome van 30 mei tot 3 Juni 2004 een congres plaats vinden rond paleografie en handschriftenkunde tot en met de Karolingse tijd. Info: Prof. Michael Gorman, mmgorman@miconet.it.

CODICOLOGISCHE TERMINOLOGIE IN HET ENGELS

Van 8-10 juli 2004 wordt in Senate House te Londen gesproken over een Engelstalige versie van de *Vocabulaire Codicologique* (vgl. DIGITALIA, VOCABULAIRE). Info: Dr Pamela Robinson, Institute of English Studies, University of London of: pamela.robinson@sas.ac.uk

100 JAAR 'GESAMTKATALOG DER WIEGENDRUCKE'

Op 25 en 26 november 2004 wordt in een internationaal congres te Berlijn aandacht geschonken aan 'Literatur, Kunst und Wissenschaft im Spätmittelalter. Der Beitrag des GW zur Erschließung und Nutzung der Quellen'. Info: Dr Holger Nickel, holger.nickel@sbb.spk-berlin.de.

15^e CONGRES CIPL / APICES

Het eerstvolgende congres van CIPL/APICES is gewijd aan 'Regionalismus und Internationalismus: Probleme der Paläographie und Kodikologie im Mittelalter. Het wordt gehouden te Wenen, van 13-17 september 2005. Nadere gegevens via <http://www.irht.cnrs.fr/cipl/apices.htm> of de coördinator ter plaatse, dr Alois Haidinger: alois.haidinger@oeaw.ac.at

V A R I A

PERSONALIA

TWEE NIEUWE LEERSTOLEN IN LEIDEN

Op 15 november 2002 aanvaardde de Leidse conservator van de Oosterse handschriften en 'interpres' van het Legatum Warnerianum Jan Just Witkam het ambt van hoogleraar in de Handschriftenkunde van de Islamitische wereld (zie WITKAM).

Op 5 september 2003 hield Paul Hoftijzer aan dezelfde universiteit zijn oratie. Zijn leerstoel, ingesteld door de P.A. Tiele Stichting, betreft de 'Geschiedenis van het boek, in het bijzonder het Nederlandse boek in de vroegmoderne tijd' (zie HOFTIJZER). We wensen hen een 'felix officium'.

"FESTSCHRIFT GUMBERT"

Als bijzonder nummer van het tijdschrift *Quaerendo* (33/1-2, 2003), verscheen een twaalfdelig artikel ter ere van de Leidse emeritus J.P. (Peter) Gumbert die per 31-12-2000 afscheid nam van de Universiteit Leiden (cf. Bif. 36 en 37). Deze aflevering biedt op 264 blz. bovendien een korte schets van de jubilaris en een bibliografie (17 pp.; tot en met 2002). Het Festschrift is ook 'los' te koop: ISSN 0014 9527, € 59, te bestellen via cs@brill.nl.

UIT BIBLIOTHEKEN

GESCHENK VOOR STADSARCHIEF & ATHENAEUMBIBLIOTHEEK DEVENTER
Recentelijk heeft het Stadsarchief- en Athenaeumbibliotheek Deventer (SAB) een ongekend grote schenking verworven. Het gaat om vijf handschriften en zestien incunabelen uit het privé-bezit van de heer A.J. Tijman in Hoenderlo. Vier van de handschriften zijn vijftiende-eeuwse getijdenboeken met miniaturen, andere decoraties en penwerk in de marge. Het hoogtepunt vormt een rijk geïllustreerd getijdenboek van een 'Zwarte-Ogen-Meester'. Negen incunabelen zijn in Nederland gedrukt, waarvan zeven in Deventer.

LEIDEN, UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK & SCALIGER INSTITUUT
Omslag is het nieuwe, mooi (in kleur!) uitgegeven bulletin van de Universiteitsbibliotheek en het Scaligerinstituut in Leiden. In het eerste nummer (verschenen in juni 2003) vindt U artikelen over een nieuwe conservator (zie hieronder), diverse aanwinsten, publicaties, het prentenkabinet (tegenwoordig in de bibliotheek inwonend), tentoonstellingen en restauratieprojecten. Tevens is een verslag van de ledenvergadering van de Vriendenvereniging opgenomen. Info: ommen@library.leidenuniv.nl

NIEUWE CONSERVATOREN

HAARLEM, STADSBIBLIOTHEEK
Dit voorjaar nam Henk Duijzer afscheid als conservator Bijzondere Collecties van de Stadsbibliotheek Haarlem wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Hij werd opgevolgd door zijn medewerkster, classicus Anneke van den Berg, bij wie deze, nu parttime-functie, in goede handen is. Wij wensen haar veel succes.

UB LEIDEN, COLLECTIE BODEL NIJENHUIS
Dr. Charles van de Heuvel is (alweer sinds 1 januari 2003) werkzaam bij de Leidse Universiteitsbibliotheek als conservator van de collectie Bodel Nijenhuis, zo genoemd naar de verzamelaar van een grote collectie kaarten, atlanten, topografische prenten en tekeningen. Deze functie is parttime. Voor de andere helft is Van de Heuvel verbonden aan de Universiteit van Maastricht waar hij een NWO onderzoeksproject leidt.

OVERIG

ANTWERPEN BOEKENSTAD
Antwerpen is door de Unesco uitgekozen als 'Boekenstad' (*World book Capital*) voor het jaar 2004/5. Een uitgebreid programma is voorzien; info bij de coördinator: michael.vandebriil@cs.antwerpen.be

TIJDSCHRIFTEN GAAN EN KOMEN
Met jaargang 25 (2001) verscheen na een kwart eeuw de laatste jaargang van *Scrittura e Civiltà*. Belangrijke dispuuten op het terrein van handschrift en paleografie werden daar gevoerd. Als een soort opvolger wordt nu door de zeer actieve groep paleografen en boekhistorici in het Dipartimento di

Filologia e Storia van de Università degli Studi di Cassino (Italië) een nieuw jaarboek gestart, '*Segno e testo – International Journal of manuscripts and text transmission*'. De eerste jaargang verscheen zomer 2003 en omvat 390 pp., is goed geïllustreerd (deels kleur) en is voortreffelijk ontsloten door diverse indices. De distributie gaat via Brepols. ISBN (!) 2 503 52246 7. Abonnement: € 52 per jaar.

DIGITALIA

VOCABULAIRE CODICOLOGIQUE OP INTERNET
Onlangs werden tekst en afbeeldingen van het befaamde *Vocabulaire Codicologique* van Denis Muzerelle (1985), met aanvullingen en addenda in Spaans en vooral Italiaans op internet geplaatst. Een gedeeltelijke vertaling in het Engels is eveneens voorhanden; een complete Engelse versie wordt voorbereid (cf. CONGRESSEN). <http://vocabulary.irht.cnrs.fr/vocab.htm>

CHRONOLOGIE OP INTERNET
De energieke Parijse codicoloog/paleograaf Denis Muzerelle (IRHT, Parijs) heeft onder de titel 'Millesimo' nu ook software voor middeleeuwse chronologie op het internet gezet. Ontwikkeld in 1991-1993, dus in dagen van DOS-besturingssystemen, is het – met een beetje moeite – ook via Windows te gebruiken. Het biedt dan een basis naar meer dan 280 bestanden van chronologische en liturgische databestanden. Adres: <http://www.irht.cnrs.fr/millesimo/millesimo.htm>

In Duitsland werd al eerder het handboek van Herrmann Grotefend digitaal ontsloten; ook daar met alle voor- en nadelen van een prima boek, maar met als basis informatie die inmiddels een eeuw oud is. Te vinden: <http://www.manuscripta-mediaevalia.de/gaeste/grotefend/grotefend.htm>

LONDEN, BRITISH LIBRARY

In juni werd in Londen een pilot project gepresenteerd voor de website van miniaturen uit de collecties van de British Library. Na de Pierpont Morgan Library en de Koninklijke Bibliotheek Den Haag betekent dit project een goede start voor deze ook zo belangrijke en interessante verzameling. Te raadplegen onder: www.bl.uk als *Digital catalogue of illuminated manuscripts*.

DEN HAAG, MUSEUM MEERMANNO

Bij de heropening van Museum Meermanno in 2002 werd tevens de vernieuwde website *Medieval Illuminated Manuscripts* gepresenteerd (cf. Bif. 39). Meermanno kon daarop 7000 miniaturen uit 70 handschriften tonen, als onderdeel van het door de Koninklijke Bibliotheek ontwikkelde programma. Hoewel de website zeer populair is, kreeg het museum veel reacties over het voor leken vrij moeilijk te hanteren programma. Naar aanleiding daarvan wordt nu gewerkt aan een 'educatieve schil' in het Nederlands zodat de site straks gemakkelijker toegankelijk is voor niet-specialisten. Dit publieksvriendelijke project wordt deels ondersteund door de Mondriaan Stichting. Het museum zoekt nog naar andere sponsors.

COLOFONS DIGITAAL

Dr Lucien Reynhout (Brussel) is met een project gestart om een digitale en vooral up-to-date versie op te zetten van het fameuze, maar inmiddels wat achterhaalde *Colophons de manuscrits occidentaux des origines au xvie siècle* dat de benedictijnen van Bouveret tussen 1965 en 1982 als boeken uitbrachten. De vorderingen zullen te zien zijn op <http://www.irht.cnrs.fr/cipl/cmo.htm>

BIFOLIUM is een informatieblad over activiteiten rond handschriften en oude drukken. Het bevat zoveel mogelijk gegevens over tentoonstellingen, catalogi, conferenties, workshops, bijeenkomsten van codicologen en bibliografen. Bifolium verschijnt tweemaal per jaar, in april en oktober. Een abonnement kost momenteel € 10 per vier nummers (twee jaargangen), over te maken naar girorekening 33 50 785 (Postbank Arnhem-NL). Voor instellingen met gecompliceerde administratieve eisen is € 10 per jaar verschuldigd. Na opgave van naam en adres bij de redactie ontvangt men een rekening of acceptgirokaart.

Mededeling voor onze abonnees in het buitenland: Omdat de kosten voor buitenlands betalingsverkeer buitensporig hoog uitvallen, vragen wij U om Uw betaling bij voorkeur zo te regelen dat de transferkosten voor Uw rekening komen (cheques a.u.b. ten name van Bifolium, Afdeling Middeleeuwse en Renaissance Studies (MRS), RU Groningen, Postbus 716, NL-9700 AS Groningen). Dank U.

Message for our Foreign subscribers: As the charges for collecting your subscription are very high (up to € 7 – € 10!), we would like to ask you to mention on your cheque that the costs of transfer are yours. If you want to pay by an International PO-money order, would you please do so in the name of Bifolium, Department of Medieval & Renaissance Studies, PO Box 716, 9700 AS Groningen – The Netherlands. Thank you.

Redactie: Jos.M.M. Hermans [+31] 50 3636114, fax: 3637263, j.m.m.hermans@let.rug.nl en W.C.M. Wüstefeld [+31] 30 2313835, fax: 2317896, wcm.wustefeld@catharijneconvent.nl.